

Желанова Вікторія В'ячеславівна
 доктор педагогічних наук, доцент
 професор кафедри теорії та історії педагогіки
 Київський університет імені Бориса Грінченка
 м.Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

У статті висвітлено сутність та структурні (комунікативний, перцептивний, інтерактивний) складники комунікативної компетентності фахівців із документознавства та інформаційної діяльності, суголосні специфіці діяльності документообігу та документообігу забезпечення. Репрезентовано педагогічний інструментарій формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності, що представлений лекціями контекстного типу, діловими іграми, вправами перцептивної спрямованості.

Ключові слова: комунікативна компетентність, ділове спілкування, рефлексивно зорієнтована лекція, ділова гра, перцептивні вправи

Вступ. Стрімкі політичні, соціально-економічні, інноваційно-освітні трансформації в житті України, пов'язані з процесом інтеграції нашої держави до ЄС, а також активний розвиток систем зв'язку, телекомунікацій, створення інформаційного системно-мережевого простору посилюють високу конкуренцію на ринку праці серед фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. Оскільки в сучасних умовах більшість сфер суспільного життя утворюються і регулюються за допомогою документообігу. При цьому науковці (В.Бездрако, В.Добровольська, М.Слободяник) підкреслюють вагомість сформованості саме комунікативних якостей фахівців зазначеної галузі й зауважують, що сучасне документознавство поширює свій формат від статусу суто науки про документ до більш "живої" науки, що досліджує різні складники соціально-комунікативної діяльності, а саме її міжособистісні, перцептивні, рефлексивні аспекти. Отже, беручи до уваги окреслені позиції, а також урахування багатоглибини та поліфункційності феномену комунікативної компетентності (В.Добровольська, Г.Шведова-Водка), є очевидною актуальність проблеми обґрунтування й розробки педагогічного інструментарію формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності у ВНЗ.

Аналіз досліджень. У сучасний період в Україні існує дві провідні наукові документознавчі школи, а саме: школа С.Кулешова й школа М.Слободяника. При цьому представники першої школи (І.Антоненко, Н.Леміш, Ю.Палеха, С.Сельченкова) працюють в архівній системі України. До наукової школи М.Слободяника входять дослідники (М.Вилегжаніна, В.Добровольська, В.Рудюк, Ю.Якимюк), які працюють у вишах України. Ця школа розвиває інформаційну концепцію документознавства. Отже, загалом, на думку М.Слободяника [1] у теорії українського документознавства розвиваються чотири концепції, а саме: 1) архівно-діловодна концепція С.Кулешова; 2) інформаційна – М.Слободяника; 3) неокомунікаційна – Г.Шведової-Водки; 4) бібліотечнознавча – Н.Кушнаренко. При цьому відносно новим науковим напрямком є документознавча професіологія (Н.Гайсинюк, О.Матвієнко, С.Мельник), яка спрямована на дослідження структурних ознак професійної соціально-комунікативної діяльності документознавців. Феномен комунікативної компетентності досліджено в роботах Ю.Смельянова, Ю.Жукова, М.Заброцького, С.Максименка, Л.Петровської. Проте при такій зацікавленості різними аспектами документознавства та комунікативної компетентності проблема інструментального

супроводу процесу формування комунікативної компетентності фахівців з документознавства та інформаційної діяльності залишається дослідженою недостатньо.

Метою статті є аналіз сутності, складників комунікативної компетентності майбутнього фахівця із документознавства та інформаційної діяльності, а також висвітлення педагогічного інструментарію її формування.

Виклад основного матеріалу. Визначимося з ґрунтованими положеннями представленої статті.

Беручи до уваги наукову думку відомих дослідників комунікативної компетентності (Ю.Жуков, Л.Петровська, П.Растянніков) [2], зазначений феномен тлумачимо як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь й навичок, що забезпечують ефективне спілкування.

У структурі комунікативної компетентності прийнято виокремлювати орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування; спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших; внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії; уміння усвідомлювати і долати комунікативні бар'єри. Тобто, комунікативна компетентність представлена комунікативною (як обмін інформацією між партнерами по спілкуванню); перцептивною (процес взаємного сприйняття й розуміння партнерами по спілкуванню одне одного); інтерактивною (організація взаємодії суб'єктів) сторонами. Саме цієї наукової позиції дотримується Г.Андрєєва [3].

Базуючись на окреслених підходах, а також на позиціях відомих документознавців (М.Слободяник, Г.Шведова-Водка), комунікативну компетентність фахівців з документознавства та інформаційної діяльності тлумачимо як інтегровану характеристику, що синтезує професійно-особистісні якості, які забезпечують готовність і здатність до комунікативної організації діяльності в різних професійних ситуаціях. В структурі комунікативної компетентності фахівців з документознавства та інформаційної діяльності виокремлюємо мовленнєвий (ділове спілкування); перцептивний (розуміння й сприйняття партнерів по спілкуванню, розуміння їх потенціалу у певній ситуації); рефлексивний (розуміння себе при видозміні психічних станів, умов соціального середовища) компоненти.

Таким чином, процес формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців буде відбуватися за такими векторами: 1) ділове спілкування як певний рівень розвитку вміння особистості спілкуватися в діловому світі (вміння говорити публічно; розуміння та сприйняття етичних норм ділового спілкування; вміння

будувати відносини з будь-яким партнером; 2) перцепція як розуміння й сприйняття партнерів по спілкуванню; уміння долати комунікативні бар'єри, обґрунтовувати ставлення до позиції співрозмовника у контексті професійних проблем; 3) професійна рефлексія як уміння майбутнього фахівця об'єктивно оцінити власний рівень комунікативної компетентності, співвідносити себе і свої можливості з вимогами професії.

Далі зупинимося на розгляді педагогічного інструментарію формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності у ВНЗ, що є сукупністю певних форм й методів, алгоритмів педагогічної взаємодії викладача та студентів, а також студентів між собою у освітньому процесі ВНЗ.

Зауважимо, що зазначений педагогічний інструментарій містить імітаційні та неімітаційні форми організації навчання майбутніх документознавців, тобто відповідно ті, що базуються на імітаційних (узаasadнюються на моделюванні середовища, певної ситуації професійної діяльності) або неімітаційних (відсутнє моделювання предмета навчання) методах навчання.

До неімітаційних форм організації навчання відносяться лекційні заняття контекстного типу. Зауважимо, що провідна їх перевага полягає в професійній орієнтації, в активній участі студентів у процесі навчання, а також у пріоритеті колективних форм роботи. Прикладом такої лекції може бути рефлексивно зорієнтована лекція, у якій інформація, надана викладачем, співвідноситься зі зверненням студента на себе, а саме із самоаналізом та самодослідженням, в основі яких лежать рефлексивні механізми особистості й формуються сукупність самостійних і рефлексивно детермінованих конструктів майбутніх документознавців. Отже надамо алгоритм зазначеної лекції: 1) поглинання студентів у проблему лекції через поглинання „у себе”; 2) з'ясування причин певних протиріч, ускладнень; 3) „встановлення меж” знання й незнання; 4) сумісна критика певних позицій, їх корекція; 5) визначення певних шляхів розв'язання проблеми (пошук „нової норми”); 6) перепроєктування дії; 7) вихід з рефлексії в діяльність; 8) ускладнення діяльності (актуальне й можливе); 9) аналіз ступеню розв'язання проблеми через Я-висказування; 10) визначення подальших перспектив засобами рефлексивно-антиципаційного механізму.

Таким чином, рефлексивно зорієнтована лекція сприяє формуванню особистісної та інтелектуальної рефлексії майбутнього фахівця-документознавця, спрямованих "на себе", а також комунікативної та кооперативної рефлексії, спрямованих "на інших", що дозволяє зрозуміти, як його сприймають інші; вміння співвідносити себе і свої можливості з вимогами обраної професії.

У педагогічному інструментарії формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності у ВНЗ особливе місце посідають імітаційні форми організації навчання, що ґрунтуються на активній навчально-пізнавальній діяльності, у якій студент отримує можливість засвоєння цілісної професійної діяльності або великих фрагментів у процесі її імітації. Саме такою є ділова гра.

Відмітимо, що ділова гра є однією з базових складників у педагогічному інструментарії формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності і має очевидні переваги, а саме: застосування ділових ігор у системі професійної підготовки дає змогу максимально наблизити освітній процес до майбутньої професійної діяльності, урахувати реалії діяльності з документування та організації роботи з документами; студент у спеціально створених умовах „проживає” різноманітні ситу-

ації, які дають йому змогу формувати світогляд, уміння приймати рішення в умовах конфліктних ситуацій, відстоювати свої пропозиції, розвивати навички спільної колективної роботи.

Структурно вона уявляє собою дві «накладені» одна на другу моделі: імітаційну та ігрову, що відбиває принцип двоплановості ігрової навчальної діяльності, який полягає у досягненні «умовних» ігрових цілей як засобу досягнення цілей навчання та виховання, а також розвитку особистості майбутнього документознавця. При цьому ігрова модель містить ігрові цілі, комплект ролей й функцій учасників, сценарій, правила гри. Структуру імітаційної моделі складають педагогічні цілі, предмет гри, рольова взаємодія учасників, система оцінювання та рефлексія результатів.

Таким чином, мета ділової гри містить ігрові цілі, тобто такі, що роблять освітній процес ігровим, а також педагогічні цілі, що пов'язані з формуванням комунікативної компетентності майбутнього документознавця.

Комплект ролей й функцій учасників ділової гри адекватно відбиває певний фрагмент професійної діяльності, що моделюється у грі. При цьому рольова структура обумовлена об'єктом імітації й цілями навчання. Предметом гри є процеси, вимоги й умови професійної діяльності, тобто предмет діяльності учасників гри зміщує у модельній формі предмет реальної професійної діяльності документознавця. Модель рольової взаємодії учасників відбиває кількісний склад учасників, посадові функції, міжособистісні зв'язки, що віддзеркалюють структуру їх реальної взаємодії.

Базовим елементом ділової гри є сценарій, що містить словесний або наочний опис предметного змісту, що відбиває характер й час дій гравців. Сценарій розкриває загальну послідовність ігри, її певні етапи. Правила гри реалізують принципи ділової гри, задають предметний й соціальний контексти професійної діяльності, що моделюється, а також норми поведінки студентів у грі. Система оцінювання процесу й результату ділової гри спрямована, з одного боку, на забезпечення контролю й самоконтролю якості професійних рішень й дій, а з іншого боку – сприяти розгортанню ігрового плану навчальної діяльності.

Підсумкова рефлексія гри проводиться під керівництвом викладача й уявляє змістовний аналіз діяльності груп та гравців відповідно до формалізованих критеріїв, а також у вільній формі.

Відтак, у діловій грі формується вміння ділового спілкування, розуміння та свідоме сприйняття етичних норм ділового спілкування; вміння будувати відносини з будь-яким партнером відповідно до вимог майбутньої професії на основі розуміння його особистісних ресурсів; уміння долати комунікативні бар'єри, домагатися ефективної взаємодії; розвиваються індивідуальні та колективні типи рефлексії.

Предметом ділових ігор студентів зазначеного фаху можуть бути традиційні форми ділової комунікації у галузі документального забезпечення управління, а саме: ділові бесіди, збори, наради, конференції, переговори, телефонні розмови, презентації, брифінги, прес-конференції, ділові наради, „круглі столи”, дискусія, полеміка, дебати, що останнім часом набувають неабиякого значення.

У процесі формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності ми пропонуємо виконання певних вправ, метою яких є формування їх соціальної перцепції та рефлексії, формування вміння розуміти "іншого", розвиток навичок спостережливості, зосередження уваги. Наведемо приклади таких вправ.

Вправа 1. Студентам пропонується визначити емоційний стан за фотографіями, на яких зображено різні

емоційні стани людей, а саме: задоволення, збентеження при складнощах, стан емоційного конфлікту, збудження, невдачі, хитрощі тощо.

Вправа 2. Студентам пропонується схарактеризувати потенційних партнерів по діловому спілкуванню за допомогою фотографій та спеціально тексту, що можливо змінювати й додавати до знімків.

Вправа 3. Студентам пропонується на основі розгляду фотокарток різних людей вивчити їх емоційні реакції й емоційно ідентифікувати себе з ними для з'ясування їх переживань.

Вправа 4. Подолання навіюваних характеристик за певними фотографіями. Студентам повідомляється, що на запропонованих фотографіях є зображення декількох осіб, серед яких є лише одна позитивна людина. Необхідно визначити її. У ході виконання цієї вправи студенти вчать долати навіюваність й об'єктивно інтерпретувати зовнішність інших людей, що є необхідною умовою ефективного ділового спілкування.

Варто відзначити, що представлені форми організа-

ції навчання, а також вправи можуть бути доцільними у форматі навчальної дисципліни „Організація сучасної ділової комунікації”.

Висновок. Комунікативна компетентність фахівців із документознавства та інформаційної діяльності є складним, багатоаспектним професійним утворенням, що містить комунікативні, перцептивні, інтерактивні аспекти особистості, суголосні вимогам майбутньої професії, яка пов'язана з певною системою ділового спілкування, взаємодією партнерів, умінням долати комунікативні бар'єри, розвинутою професійною рефлексією, що реалізуються у процесі діяльності з документообігу та документального забезпечення. Найбільш ефективними у контексті формування зазначених складників комунікативної компетентності є лекції контекстного типу, ділові ігри, вправи перцептивної спрямованості, на яких базується педагогічний інструментарій формування комунікативної компетентності фахівців із документознавства та інформаційної діяльності у ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Жуков Ю.П. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю.П.Жуков, Л.А.Петровская, П.В.Растяжников. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 96 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология: учеб. для студентов высш. учеб. заведений / Г.М.Андреева. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 376 с.
3. Слободяник М.С. Основні напрямки розвитку документознавства в сучасній Україні / М.С.Слободяник. // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – К., 2012. №2. – С.4-15.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2017 р.

Желанова Виктория

доктор педагогических наук, доцент
профессор кафедры теории и истории педагогики
Киевский университет имени Бориса Гринченко
г.Киев, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЯ И ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ

В статье освещены сущность и структурные (коммуникативный, перцептивный, интерактивный) компоненты коммуникативной компетентности специалистов документоведения и информационной деятельности, созвучные специфике деятельности документооборота и документационного обеспечения. Представлены педагогический инструментальный формирования коммуникативной компетентности будущих специалистов документоведения и информационной деятельности, представленный лекциями контекстного типа, деловыми играми, упражнениями перцептивной направленности.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, деловое общение, рефлексивно ориентированная лекция, деловая игра, перцептивные упражнения.

Zhelanova Victoria

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Theory and History of Education
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTER SPECIALISTS IN DOCUMENTATION AND INFORMATION ACTIVITY: PEDAGOGICAL TOOL

The article highlights the nature and structural components of communicative competence of specialists in documentation and information activities in unison with the specifics of activity and documentation workflow support. The components of communication have been defined: business communication – a certain level of development of ability of an individual to communicate in the business world; perception – is about the importance of both understanding and perception between the partners on communication; the ability to overcome communication barriers, attitudes – they justify the position of the interlocutor in the context of professional issues; professional reflexion – ability to objectively assess own level of communicative competence, to relate oneself to the requirements of profession. In the process of formation of communicative competence of specialists in documentation and information activity we offer to perform certain exercises aimed at forming their social perception and reflection, forming the ability to understand the "other" developing skills of observation, focus.

Key words: communicative component, business communication, reflexive oriented lecture, role play, perceptual exercises.